

SUOMI TIENHAARASSA
-HUOMISEN HYVINVOINTIVALTIO

Muistio Sitralle

9.12.2004

Martti Nyberg

Martti Nyberg
Suomi tienhaarassa - huomisen hyvinvointivaltio
Muistio Sitralle

ulkoasu: Asmo Koste

ISBN 951-563-469-5

<http://www.sitra.fi>

Sisältö

1. Hyvinvointiyhteiskunnan vaihtoehdot	4
2. Kollektivismi vai individualismi	6
3. Ihmisen motivaation ja kykyjen merkitys4	9
4. Poliittikaoletukset ja hyvinvointivaltio	11
5. Kollektivismin triumfi	12
6. Individualismin nousu	14
7. Ideologiat ja uskomukset	16
8. Verotus muutostilassa	18
9. Lopuksi	21
Liite.....	22

1. Hyvinvointiyhteiskunnan vaihtoehdot

Ennen lähes varauksetonta kansansuosiota nauttineet hyvinvointiyhteiskunnat ovat alkaneet saada kritiikkiä osakseen viimeisen parinkymmenen vuoden aikana Euroopassa ja jo yli kymmenen vuoden ajan Suomessakin. Kaikille niille tyypillinen vahva julkinen sektori on kasvanut niin suureksi, että kokonaisveroasteet ovat nousseet poikkeuksellisen korkeiksi. Jossakin vaiheessa kuitenkin huomattiin, ettei veroja voida loputtomasti nostaa ja veronkevennyksiä on hiljattain toteutettu Suomessa kuten useissa muissakin Euroopan maissa viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Veronkevennysten yhteydessä joudutaan yleensä ottamaan kantaa julkisen sektorin kokoon, kun oletetaan, että veronkevennyksiä ei saada kokonaisuudessaan takaisin dynaamisten vaikutusten¹ kautta. Tällöin joitain julkisia palveluja joudutaan ehkä karsimaan. Kysymys liittyy läheisesti siihen perustavaa latua olevaan muutokseen eurooppalaisessa ajattelussa, joka on Suomessakin alkanut nostaa päätään ja jonka mukaan julkinen sektori voisi yhtä hyvin tulevaisuudessa ainoastaan rahoittaa julkisia palveluja niiden rahoittamisen ja tuottamisen sijasta. Voisiko tätä kautta syntyä valtiolle säästöjä tai tuloja, jotka tarjoaisivatkin mahdollisuuden kaikkien nykyisten julkisten palvelujen tarjoamiseen pienemmällä verotaakalla?

Toisaalta voidaan kysyä onko nykyinen verojärjestelmä optimaalinen siinä mielessä, että maksimoivatko nykyiset tulo- ja yritys- arvonlisä- ja pääomaveroprosentit valtion kassaan kertyvien verotulojen määrän. Niin ikään voidaan miettiä onko taloudellisesti järkevää verottaa työstä saatavaa tuloa joissakin tapauksissa ansiotuloveroprosentin ja joissakin tapauksissa pääomatuloveroprosentin mukaan.

Kyse onkin pitkälti siitä: 1) mitä palveluja julkiselta sektorilta tulevaisuudessa haluamme, 2) kuinka paljon vastuuta haluamme ottaa omaksi kannettavaksemme ja 3) kuinka paljon haluamme valtion ja kuntien sitä puolestamme kantavan. Viime kädessä kaikki kiteytyy kysymykseen meidän kaikkien hyvinvointiyhteiskunnan jäsenten haluamasta valinnan vapauden tasosta meille tarjottujen palvelujen suhteen.

Onko meidän syytä uskoa, että julkisen vallan asiantuntijat tietävät meitä paremmin, mikä on paras tapa hoitaa alle kouluikäiset lapsemme. Pitäisikö meidän jättää heidän koulutuksensa asiantuntijoille sen ajatuksen nojalla, että opettaja tietää, mikä on paras tapa opettaa heitä lukemaan ja laskemaan? Tai kun lapsemme tai me itse olemme sairaita, pitäisikö meidän luottaa, että julkisen sektorin lääkärit ja asiantuntijat parhaiten tietävät miten ja mistä sairaalasta hoitoa saamme?

Vai pitäisikö meidän saada itse valita omien lapsiemme osalta kotona tapahtuvan hoidon tai puolipäivä- ja kokopäivätarhan välillä? Olisiko oikein, että saisimme valita koulun, johon lapsemme menevät tai sairaalan, minne hoitoon hakeudumme? Vai johtaisiko sellainen valinnan mahdollisuus kielteiseen kilpailuun koulujen ja sairaaloiden välillä, mikä huonontaisi sekä valintaa tekevien että näissä laitoksissa työskentelevien asemaa? Vähentäisikö tällainen valinnanvapauden kasvu opettaji-

¹ Näillä vaikutuksilla viitataan taloudellisen aktiiviteetin paranemiseen kuluttajien ostovoiman noustessa veroleikkausten johdosta, mikä taas johtaa tulevaisuudessa samansuuruiseen verokertymään matalimmilla veroasteilla.

en ja lääkärin kaltaisten asiantuntijoiden yleiseen hyvään tähtäävän toiminnan motivaatiota?

Pidemmälle vietyinä voidaan kysyä, pitäisikö julkisten palvelujen käyttäjille ylipäänsä antaa enemmän valinnan mahdollisuuksia vai romuttaisiko se julkisten palvelujen hengen ja periaatteet ja johdaisi yhteiskuntaan, mikä olisi sekä materiaalisesti että moraalisesti nykyistä köyhempi?

Edellä mainittuihin terveystalouteen ja koulutukseen liittyvien asioiden ratkaiseminen on toki ensisijaisen tärkeää, mutta laajemmin ajateltuna samankaltaiset valintaongelmat ilmenevät monissa muissakin päätöksissä, joihin koko skandinaavinen malli nojaa ja joiden pohjalta siitä on juuri hyvinvointiyhteiskunta muodostunut.

Ajatellessaan yleisemmin vaikkapa meidän jokaisen tuloja ja menoja. Pitääkö julkisen vallan pakottaa meitä säästämään osa palkasta tulevaisuuteen, jotta voimme joskus nauttia vanhoilla päivillämme eläkkeistä. Pitäisikö meidän velvoittaa ottamaan vakuutus mahdollista pitkäaikaishoitoa vaativan sairauden varalle? Vai voisiko julkinen valta kannustaa säästämistä jollakin muulla tavalla? Pitäisikö siitä tehdä veroteknisesti houkuttelevampaa?

Onko nuorten korkeasti kouluttaminen paras tapa antaa heille kaikille tasapuoliset eväät työelämän varalle vai pitäisikö nuorille antaa julkisista varoista ”määräraha”², joka antaisi heille laajemman valinnan vapauden oman tulevaisuutensa muokkaamisessa, olipa sitten heidän tulevaisuuden haaveensa taiteissa, tieteissä tai omana yrittäjänä käsientaitojen kautta tai missä tahansa muussa asiassa.

Pitääkö meidän luottaa siihen, että julkinen valta kuluttaa viisaasti puolestamme vai pitäisikö meillä itsellämme olla enemmän sanomista mihin meiltä kerätyt verot käytetään? Ollaanko Suomessa ja muissa Euroopan hyvinvointivaltiossa tultu tilanteeseen, missä veroasteet ovat kasvaneet liian korkeiksi ja julkisen sektorin palveluja joudutaan karsimaan? Vai onnistutaanko julkisen sektorin kokoa pienentämään siirtämällä osa julkisten palvelujen tuotannosta yksityiselle sektorille maksuvelvoitteen yhä säilyessä valtiolla ja kunnilla?

Nämä ovat kysymyksiä, joihin eurooppalaisessa keskustelussa yhä useammin törmää, niin poliittisten päätöksentekijöiden, tutkijoiden kuin laajemman yleisönkin parissa.

Tässä pohditaan hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuutta edellä esitetyistä lähtökohdista. Historiallista kehitystä hahmotellaan ideologisten muutosten löytämisen toivossa ja raotetaan verhoa tulevaisuuden haasteiden ja mahdollisuuksien maailmaan. Lopuksi esitetään joitakin esimerkkejä ja niihin liittyviä myönteisiä odotuksia sekä ongelmia.

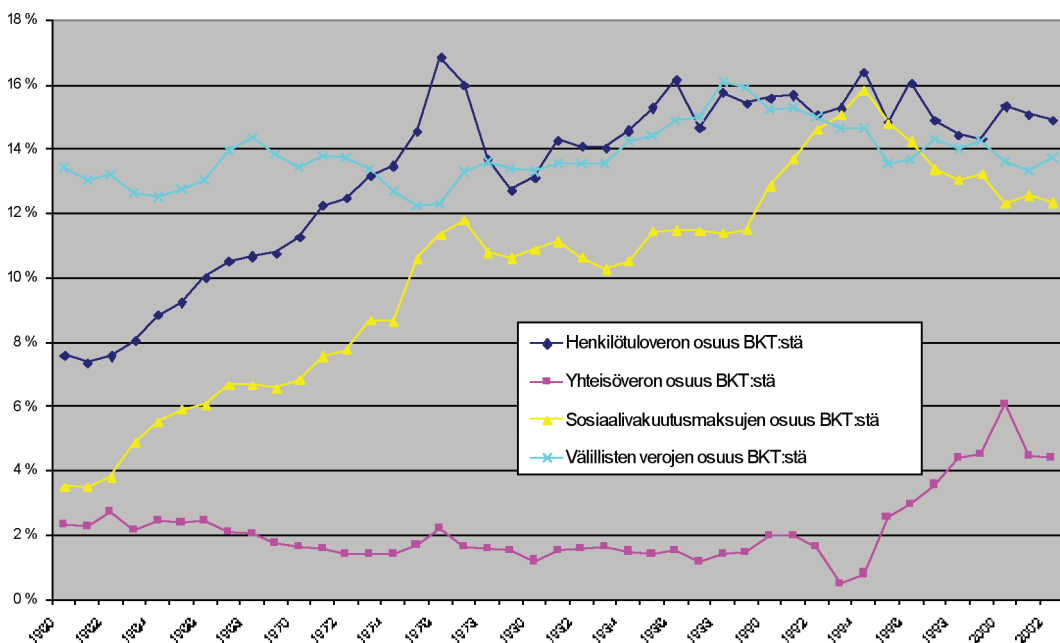
² Yksi tapa tähän on että jokaiselle 18 vuotta täyttäneelle annetaan valtion taholta 50 000 euron ”määräraha”, jonka kukin käyttää niin kuin parhaaksi näkee, ja maksaa sitten takaisin kuollessaan. Lue asiasta lisää liitteestä 1.

2. Kollektivismi vai individualismi

Kansalaissota jakoi maamme kahteen leiriin ensimmäisen maailmansodan päätteeksi. Uuden itsenäisen valtion ensiaskeleet jouduttiin ottamaan vastapuolta syrjäsilmin kyräillen. Suomalainen yhteiskunta kuitenkin eheytyi pakon edessä kansankunnan yrittäessä yhdessä selviytyä kunnialla toisesta maailmansodasta. Kollektiivinen tunne juurtui suomalaisiin, kun onnistuttiin pitämään yhteinen vihollinen rajojemme ulkopuolella ja maamme itsenäisenä. Kun viimeisetkin sotakorvaukset oli toimitettu Neuvostoliittoon, päästiin rakentamaan täyspainoisesti omaa yhteiskuntaamme 1950-luvun alussa.

Yhteiskunnan eri osiin kuuluvien henkilöiden epätasaiset lähtökohdat tiedostettiin ja hyvinvointiyhteiskuntaa lähdettiin rakentamaan yhdessä tuumin laajalla rintamalla. Uskottiin, että julkinen valta tietää, mikä on kansalaiselle parasta ja näin toimimalla saavutettaisiin eniten yhteistä hyvää. Mitenkään Suomelle tai sen koommin sodan hävinneelle valtiolle ominaista tämä ei suinkaan ollut. Samanlainen kollektivismin triumfi koettiin yhtä hyvin myös niissä maissa, jotka olivat voittajien puolella sodassa. Historioitsija Peter Hennessy (1992) kuvailee, kuinka Englannissa sodan jälkeen oli aistittavissa toveruus ja asevelihenki, joka levisi läpi vanhojen luokkarakenteiden.

Kuusikymmentäluvulta lähtien vietiin suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa edelleen pidemmälle. Yhtäältä tähdättiin siihen, että kaikille suotiin samanlainen peruskoulutus ja toisaalta pyrittiin tasaaamaan yhteiskuntaluokkien välisiä taloudellisia eroja voimakkaan progressiivisen tuloverotuksen avulla.

Kuvio 1 Eri verojen osuus bruttokansantuotteesta

Oheisesta kuvioista nähdään, että henkilötuloverojen ja sosiaalivakuutusmaksujen osuus bruttokansantuotteesta kaksinkertaistettiin kahdessakymmenessä vuodessa 1960- ja 1970-luvuilla ilman kansalaisten suurempaa vastustusta. Tällä mahdollistettiin julkisten palvelujen laajamittainen kasvattaminen, jota epäilemättä myös kansan enemmistö kannatti.

Yleinen suhtautuminen yrittämiseen 1960- ja 1970-luvuilla oli kaiken kaikkiaan penseää ja useat sukuyritykset liukuivat syystä tai toisesta pankkien hallintaan. Luotiin muutamien suurien teollisuusyritysten, pankkien ja vakuutusyhtiöiden ristiin omistamisen kautta taloudellisen vallan keskittymiä, joissa omistus oli harvojen kotimaisten instituutioiden käsissä. Lainsäädäntö, muun muassa osinkojen kaksinkertaisena verotuksena, kannusti yrityksiä olemaan näyttämättä voittoa ja ohjasi niiden toimintaa epäterveeseen suuntaan pois yrityksen ydinalueesta ja -osaamisesta. Monissa yrityksissä harrastettiin ydinliiketoiminnan ja rahoituksen lisäksi kiinteistöliiketoimintaa, joka syntyi pitkälti verotuksen takia.

Yritysveron muodossa ei valtion kirstuun saatu sotien jälkeen kerättyä oikeastaan yhtään mitään ennen yhtiöveron hyvitysjärjestelmän käyttöönottoa 1990-luvulla nimellisistä korkeista veroprosenteista huolimatta. Niin ikään erilaiset valtion yritykset ja liikelaitokset kasvoivat ja rönsyilivät eri suuntiin olematta valtiolle kovinkaan tuottoisia ja tarjoten ennemminkin julkisen sektorin työpaikkoja kuin voittoja omistajalleen.

Poliittisessa vallassa olivat keskustapuolueen ja sosiaalidemokraattien muodostamat punamultahallitukset aina vuoteen 1987, jolloin kokoomuksen neljännesvuosisatainen oppositioaika päättyi. Vasta Holkerin hallituksen verouudistus ja Ahon hallituksen yhtiöveron hyvitysjärjestelmä (avoir fiscal) 1990-luvun taitteessa alkoivat muuttaa talouspolitiikan suuntaa. Tämä muutos on siitä lähtien jatkunut samansuuntaisena huolimatta kulloisenkin hallituskoalition kokoonpanosta. Veroja alennettiin ja alennetaan edelleen, yritysten toimintamahdollisuuksia parannettiin ja valtionyrityksiä yksityistettiin sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen hallitusyhteistyöllä pääministeri Lipposen ja valtiovarainministerin Niinistön toimesta. Pääministeri Vanhasen hallitus näyttää jatkavan ainakin osittain samalla tiellä.

Myös yrittäjä-ilmapiiriä on yritetty kohentaa koko EU:n alueella. Hallituksella on muiden Euroopan maiden tapaan erillinen yrittäjyyden politiikkaohjelma. Vanhan punamullan aikana ennen vuotta 1987 olisi ollut vaikea ajatella hallituksella olleen tällaista ohjelmaa.

Miten tällainen muutos poliitikkojen ajatuksissa sitten alun perin tapahtui? Johtuuko se kansainvälisestä kehityksestä? Voidaanko ajatella, että Neuvostoliitto antoi osaltaan mallin skandinaaviselle ylhäältä ohjatulle hyvinvointiyhteiskunnalle ja sen hajottua haettiin mallia muualta? Vai onko muutos vain osa maailmanlaajuisista kansainvälistä yhdentymistä, globalisaatiokehitystä, johon poliittiset päätöksentekijämme täällä Suomessa vain parhaansa mukaan pyrkivät sopeutumaan? Aiheuttiko 90-luvun alun lama tilanteen, missä työttömyyden hoito vei verotuloista niin suuren osan, että julkisen sektorin menoja ja kokoa jouduttiin ensi kertaa arvioimaan kriittisesti? Vai aiheuttiko lamen kourissa taisteleville yrityksille luovan tuhon mekaniikan³, darvinistisen luonnon valinnan kaltaisen tilanteen, jossa parhaat säilyivät hengissä heikkojen sortuessa elon tiellä. Vai onko muutos tapahtunut yksittäisten suomalaisten ajatuksissa, ideologisella tasolla, kansalaisten mielipiteiden eriytymisen myötä?

Onko meidän suhtautumisemme muuttunut enemmän kansalaisen omaa valinnanvapautta korostavaan suuntaan? Olemmeko vähemmän kollektiivisia kuin ennen? Ajattelemmeko me nyt aiempaa enemmän omaa kuin yhteistä hyvää? Oliko kaikilla jo 1990-luvulle tultaessa niin hyvin asiat, että

3 Mika Maliranta, (2004): Micro level dynamics of productive growth, ETLA, A 38.

pystyimme paremmin hyväksymään toisten rikastumisen? Aloimmeko kyseenalaistaa julkisen val-
lan kaikkietävän voiman?

Muutosta ihmisten ajattelussa Suomessa ja Euroopassa kuvaavat muun muassa seuraavat sosiolo-
git ja historioitsijat.

Pertti Alasuutari kuvaa kirjassaan Toinen Tasavalta (1996) Vapaa-ajattelijoiden liiton kilpailuvi-
ranomaisilla teettämää selvitystä, käyttäkö luterilainen kirkko väärin määräävää markkina-asemaansa
hautausmailla, rippileireillä ja koko maailmankatsomusten markkinoilla. Hänen mielestään selvitys-
pyyntö on hyvä esimerkki 1980-luvulla alkaneesta kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta muutoksesta,
joka merkitsi sitä, että mitä moninaisimpia asioita alettiin tarkastella markkinataloudesta ja talou-
dellisesta kilpailusta lainattujen käsitteellisten kehysten puitteissa.

Edelleen hän katsoo toisen tasavallan – jossa valtion tehtäväksi nähtiin demokratian ”sisällöllisen
puolen” eli kansakunnan hyvinvoinnin turvaaminen – ja tämän valtio- ja johtajakeskeinen Suomen
olemassaolon päättyneen Neuvostoliiton hajottua ja Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin.

Niin ikään Jorma Sipilä (1985) näkee individualismin korostuneen ja kollektiivisuuden vähenty-
neen selvästi 1980-luvulla.

David Harvey (1989) taas korostaa, että sodanjälkeinen aika Euroopassa oli ylhäältä ohjatun
hyvinvointivaltion kulta-aikaa, mutta 1980-luvulta lähtien individualistien ajatusten esiinmarssi on
myös johtanut vanhojen rakenteiden korvautumiseen uusilla.

Seuraavassa siirryn tarkastelemaan professori Julian Le Grandin - joka toimii myös pääministeri
Tony Blairin taloudellisena neuvonantajana - kehittämää formaalista mallikehikkoa, jonka puitteis-
sa voidaan tarkastella muutoksia niissä käsityksissä, mitä meillä kaikilla on julkisen sektorin palve-
lujen tarjoajien ja niiden käyttäjien suhteen.

3. Ihmisen motivaation ja kykyjen merkitys⁴

Professori Le Grand lähtee ajatuksesta, että julkisen vallan toimenpiteet perustuvat aina tietyille oletuksille ihmisten motivaatiosta ja kyvyistä. Oletus ihmisen motivaatiosta eli sisäisistä haluista ja preferensseistä, jotka kannustavat toimintaan ja kyvyistä eli kapasiteetista suoriutua toiminnasta ovat avainasemassa, kun julkisen vallan toimia suunnitellaan ja pannaan käytäntöön.

Poliittiset päätöksentekijät muovaavat toimensa sen mukaan, mitkä ovat heidän oletuksensa, niiden mukaan, jotka toimeenpanevat politiikkaohjelmia ja niiden mukaan, jotka niistä hyötyvät, motivaatiosta ja kyvyistä. He ajattelevat näiden käyttäytyvän tietyllä tavalla, koska heillä on tietty motivaatio- ja kapasiteettitaso. Joskus oletukset ihmisten motivaatiosta ja kyvyistä ovat suoria, useimmin kuitenkin epäsuoria, heijastaen poliittisten päätöksentekijöiden tiedostamattomia arvoja ja artikuloimattomia uskomuksia.

Tiedostettuja tai ei, oletukset määrittelevät sen, miten julkisen vallan toimet rakennetaan. Näin ollen esimerkiksi politiikkaohjelma, joka perustuu oletukselle, että ihmistä motivoi lähinnä oman edun tavoittelu, eroaisi huomattavasti sellaisesta, joka perustuisi oletukselle, että ihmistä motivoi pääasiassa yhteinen hyvä.⁵ Edelleen sellainen politiikkaohjelma, joka ei huomioi lainkaan henkilön kykyä suoriutua jostakin toimesta – eli pitää julkisen sektorin työntekijöitä ja niitä, jotka ohjelmista hyötyvät passiivisina olosuhteiden uhreina - olisi kovin erilainen kuin sellainen, joka pitäisi heitä aktiivisina ja kyvykkäinä toimijoina.⁶

Nämä oletukset – tai tarkemmin sanottuna, näiden oletusten ja ihmisten todellisten motivaatioiden ja kykyjen välinen yhteys – ovat ratkaisevia politiikkaohjelman onnistumiselle tai epäonnistumiselle. Politiikkaohjelmat, jotka nojaavat siihen, että julkisen sektorin työntekijät ovat ritarillisia, yhteistä hyvää ajavia, ovat tuhoon tuomittuja, mikäli työntekijät ovatkin pääasiassa omaa etuaan tavoittelevia. Yhtäläisesti pätee, jos oletetaan että työntekijöitä motivoi heidän oma hyvinvointinsa, mutta oikeasti heitä ohjaakin jokin yhteinen hyvä. Tällöin osa heidän motivaatiostaan tuottaa laadukkaita julkisia palveluja on menetetty.

Toisaalta politiikkaohjelmat, jotka olettavat, että ihmiset ovat ”passiivisia olmeja” voivat johtaa huonosti motivoituihin työntekijöihin ja tyytymättömiin julkisten palvelujen saajiin, sekä tuottaa epätoivottuja politiikkatavoitteita, mikäli ihmiset eivät olekaan passiivisia. Niin ikään ohjelmat, jotka olettavat julkisen sektorin työntekijöiden ja palvelunkäyttäjien kapasiteetin ja motivaation olevan korkeat, voivat johtaa huonoihin tuloksiin, jos näiltä ihmisiltä ei löydykään kykyjä oletetulla tavalla.

4 Tämän paperin esitys perustuu suoraan Julian Le Grandin kirjaan *Motivation, Agency and Public Policy*, Of Knights & Knaves, Pawns & Queens, Oxford University Press, 2003.

5 Näitä ihmistyyppejä Le Grand kuvaa sanoilla *Knave* – omaa etuaan tavoitteleva ja *Knight* – ritarillinen tai altruistinen, kuitenkin niin, että eri ihmistyyppejä kohtaan ei ole mitään arvolutausta. Tällä tarkoitetaan, että on aivan yhtä preferoitavaa tavoitella omaa etuaan kuin yhteistä hyvää.

6 Näitä Le Grand kuvaa sanoilla *Pawn* – shakkilaudan heikoin nappula sotilas ja *Queen* – sen vahvin. Tässä paperissa näistä puhutaan olmeina ja kuningaskuluttajina.

Katsotaan seuraavaksi, kuinka tärkeitä oletukset ihmisten motivaatiosta ja kapasiteetista ovat erään konkreettisen esimerkin avulla. Tietyllä tavalla tämä sinänsä pieneltä tuntuva asia on eräs suurimmista muutoksista ja kehitysaskelista, mitä hyvinvointivaltioissa on otettu sitten niiden perustamisen. Voidaan puhua kilpailunomaisten markkinoiden syntyisestä julkiselle sektorille. Tällä tarkoitetaan muutosta, jossa julkinen sektori sen sijaan, että se rahoittaa ja tuottaa tietyt toiminnot, edelleen rahoittaa ne, mutta saattaa ostaa palvelut yksityiseltä sektorilta. Tämä on ollut varsin merkittävä muutos, ja siitä on paljon opittavaa politiikkaohjelmien rakentamista silmällä pitäen.

4. Poliittikaoletukset ja hyvinvointivaltio

Useimmissa länsimaisissa demokratioissa valtiot ovat sekä maksaneet että tuottaneet koulutuksen, terveydenhuollon ja sosiaalipalvelujen kaltaiset toiminnot. Tällöin valtio on omistanut koulurakennukset ja sairaalat sekä niissä toimivat opettajat ja lääkärit ovat olleet julkisen sektorin palveluksessa. Ruoka kouluissa ja sairaaloissa on niin ikään sekä rahoitettu että tuotettu julkisin voimin. Niin ikään valtio on usein sekä rahoittanut että tuottanut myös vanhustenhoidon ja mielenterveyspalvelut.

1980- ja 1990-luvuilla Euroopassa tällä alueella tapahtui vallankumous. Joissakin maissa, missä valtio oli perinteisesti sekä rahoittanut että tuottanut hyvinvointipalvelut, siirryttiin järjestelmään, missä valtio edelleenkin rahoitti kyseiset palvelut mutta ei enää tuottanutkaan niitä itse. Valtion monoliittiset ja joissakin tapauksissa byrokraattiset tuotantokoneistot korvattiin yksityisillä palveluntarjoajilla, jotka kilpailivat keskenään tehtävän saamisesta. Nämä aiheuttivat kaikissa maissa paljon vastustusta ja osa muutoksista peruttiinkin, joskin useimmin retorisella tasolla kuin todellisuudessa. Näitä kilpailunomaisia markkinoita syntyi monesta syystä.⁷

Yksi oli rahoitusvarojen niukkuus. Laman kourissa taistelevan Suomen, jonka oli vaikea saada ulkomaista lainaa ja jonka omat verotulot romahtivat, piti allokoida niukat fiskaaliset voimavaransa entistä tehokkaammin. Julian Le Grande uskoo, että Englannissakin rahoitusvarojen vähyys johti osittain niiden tehokkaampaan kohdistamiseen. Kuitenkin hän katsoo, että suurin selittävä tekijä kilpailunomaisten markkinoiden synnylle, oli poliittisten päätöntekijöiden oletuksissa tapahtunut perustavaa laatua oleva muutos julkisen sektorin työntekijöiden ja palvelun käyttäjien motivaatioita ja kykyjä kohtaan.

Käydään nopeasti läpi Englannissa ja joissakin muissa maissa tapahtunut kehityskulku ja katsotaan sitten voidaanko Suomessa nähdä tapahtuneen mitään vastaavaa.

⁷ Kilpailunomaisia siksi, että kysyntäpuolella on edelleen yksi toimija eli valtio ja tarjontapuolellakin saattavat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt tai jopa julkiset toimijat kilpailla keskenään.

5. Kollektivismiä triumfi

Englannissa sodan jälkeen kollektivismi kukoisti ja ihmiset tekivät töitä yhteisen hyvän eteen. Historioitsija Rodney Lowe näki, että sosialidemokratialla oli tällöin historia puolellaan. Mitkä sitten olivat oletukset ihmisten motivaatioista ja kyvyistä sosialidemokraattisessa hyvinvointivaltiossa? Kun tähän etsitään vastausta, on hyvä muistaa, että oli olemassa kolmen tyyppisiä toimijoita hyvinvointiyhteiskunnassa. Ensimmäinen olivat ne, jotka suunnittelivat sen ja työskentelivät siellä eli poliittiset päätöksentekijät, virkamiehet ja asiantuntijat. Toiseksi olivat ne jotka mahdollistivat tämän kaiken eli veronmaksajat ja kolmanneksi ne, jotka hyvinvointipalveluja käyttivät.

Kollektivismiä ollessa vallalla ajateltiin, että valtio ja sen työntekijät ovat päteviä ja hyväntahtoisia. Tästä seurasi, että ensimmäisen ryhmän – ne jotka pyörittivät hyvinvointiyhteiskuntaa – katsottiin ensisijaisesti toimivan yleisen hyvän saavuttamiseksi. Lääkäreitä ja opettajia motivoi korkea ammattietiikka, jolloin he olivat lähinnä kiinnostuneita vain niiden ihmisten pulmista, joita he paransivat tai opettivat. Niin ikään poliitikot ja virkamiehet osasivat parhaiten arvata missä ja kuinka paljon apua tarvittiin ja se ohjautui sinne olemassa olevista resursseista parhaimmalla mahdollisella tavalla. Kaikki ensimmäisessä ryhmässä olivat siis ritareita.

Myös toisen ryhmän – eli veronmaksajien – katsottiin olevan ainakin siinä mielessä ritarillisia, että he suostuivat maksaa veronsa. Vallitseva epäitsekkyys aiheutti sen, että veronmaksajat suostuivat kantamaan kasvavan verotaakan, millä sosiaaliset palvelut rahoitettiin. Katsottiin, että hyväosaiset olivat valmiit tasoittamaan tulonjakoa joko sen takia, että he säälivät toisten ahdinkoa tai sen takia, että he katsoivat sen olevan heidän kansalaisvelvollisuutensa.

Kolmannen ryhmän eli julkisten palvelujen käyttäjien taas katsottiin olevat pohjimmiltaan passiivisia. Heidän ei katsottu olevan sen paremmin altruisteja kuin egoistejakaan. Heidän oletettiin tyytyvän yleisen standardin mukaiseen kaikille samaan peruspalveluun.

Kollektivismi tarkoitti Iso-Britanniassa muun muassa seuraavaa. Terveystieteiden asiakkaat jonottivat tyytyväisinä operaatioitaan ja riemuiten ilmestyivät sairaaloihin heidän leikkauspäivänsä koittaessa ja söivät hymyssä suin hirtävälle maistuvia sairaalaruokia. Lääkärit olivat yleistä hyvää ajattelevia ammattilaisia, joilla oli aivan liian vähän aikaa potilasta kohden. Tällöin he eivät ehtineet kunnolla selittää potilaille, mitä heille tehtiin. Eikä sitä katsottu edes kovin tarpeelliseksi, sillä potilaittenhan oletettiin olevan passiivisia ja lääkäreiden tekevän aina parhaansa.

Samaten oppilaiden vanhempien piti luottaa ammattilaisiin ja hyväksyä, että opettajat tiesivät parhaiten, mikä oli heidän lapsilleen hyväksi. Ajanjaksosta vuodesta 1944 vuoteen 1975 käytetään Brittein saarilla nimitystä ”golden age of teacher control”. 1960-luvun puolesta välistä lähtien vanhempien piti yhtyä yleiseen ajatukseen, että koulutuspolitiikan ensisijainen ja kaikki voittava tavoite oli yhdenvertaisuus, ja näin ollen hyväksyä kaikki ne tasapäivät toimenpiteet, jotka tämän yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi jouduttiin ottamaan.

Julkisen asuntotuotanto järjestettiin tavalla, missä asukkaalla itsellään oli hyvin vähän sanomista suuntaan jos toiseenkaan. Hänen oletettiin olevan tyytyväinen siihen, että oli asunnon saanut ja kaikki asuntoon liittyvät päätökset tehtiin hänen puolestaan. Anthony Grosland kuvaa asukkaiden tilannetta Guardianissa vuonna 1971: ”Julkiset asiantuntijat päättivät heidän puolestaan, mitä piti korja-

ta, minkälaisia lemmikkejä sai pitää, millä värillä ovet maalattiin, mihin lasten leikkipaikka sijoitettiin, mihin sai aidan laittaa ja niin edelleen”.

Englannissa sosiaalidemokraatit suhtautuivat samankaltaisesti myös sosiaaliturvasta nauttiviin. Esimerkiksi professori Richard Titmus oletti⁸, että heillä ei ollut valinnan mahdollisuutta ollenkaan, vaan he olivat kaikkivoivan taloudellisen ja sosiaalisen järjestelmän uhreja, valtion runsaskätisyyden passiivisia vastaanottajia, olmeja. Tosin sosiaaliturvan varassa olevia toisinaan pidettiin myös julkisten palvelujen hyväksikäyttäjinä ja oman edun tavoittelijoina, joten sosiaaliturvaan suhtautuminen oli kaksijakoista. Mutta jos tämä poikkeus sivuutetaan, voidaan muun osan sosiaalidemokraattisesta hyvinvointivaltiosta näinä vuosina sanoa hyvällä syyllä toimineen siten, että sen rahoittivat ja operoivat altruistiset ritarit passiivisten ihmisten vastaanottaessa mukisematta tarjotut palvelut.

⁸ Richard Titmus oli kollektiivisen ajatuksen voimakkaimpia puolestapuhujia Britanniassa.

6. Individualismin nousu

Pitkään toisen maailmansodan jälkeen sosiaalidemokraattinen hyvinvointivaltio välttyi suuremmalta kritiikiltä. Pitkästi vasta 1970- ja 1980-lukujen talouskriisien johdosta alettiin hyökätä lähes kaikkia hyvinvointivaltion perusoletuksia vastaan, ja etenkin se oletus, joka määrittelee ihmisten motivaation ja kyvyt, joutui tulilinjalle. Jotkut halusivat kenties jatkaa olemistaan valtion holhottavana, mutta monet muut eivät. Suuri osa keskiluokasta ei enää tyytynyt kaikille vakioituihin palveluihin, vaan halusivat jotakin muuta. Sairaalojonoista muodostui jatkuva poliittinen keskustelunaihe. Monet parempiosaiset laittoivat lapsensa yksityisiin kouluihin, hankkivat terveystalvelut yksityiseltä sektorilta ja ottivat yksityiset eläkevakuutukset. Peruskoulun takana ollut konsensus alkoi murentua, haluttiin palata traditionaalisiin opetusmetodeihin ja keskityttiin taas lahjakkuuksiin. Julkinen asuntotuotanto pieneni ja veroetuksilla ohjattiin ihmisiä kohti omistusasumista, jonka suosio kasvoi valtavasti.

Oletus ritarillisesta käyttäytymisestä julkisten työntekijöiden keskuudessa muodostui jos mahdollista vieläkin haavoittuvaisemmaksi. Ekonomistien ja politiikan tutkijoiden keskuudessa tuli valitsevaksi käsitys, että julkisten työntekijöiden toimintaa voisi paremmin ymmärtää, jos olettaisi heidän käyttäytyvän esisijaisesti oman edun tavoittelijoina.

Edelleen ajatus parempiosaisen hyvinvointivaltion rahoittajien ritarillisuudesta kärsi takaiskun. Lähes kaikki ekonomistit ja sosiologit tulivat tulokseen, että rikkaat länsimaiset hyvinvointivaltiot eivät olleet syntyneet parempiosaisen pyyteettömien hyvän tahdon eleiden johdosta, vaan nimenomaan keskiluokan pyyteellisuuden johdosta. Veronmaksajien vastustus hyvinvoinnin uudelleenjakoa kohtaan hyväksyttiin poliittisena tosiasiana yhtä hyvin oikeiston kuin vasemmistonkin keskuudessa Isossa-Britanniassa 1970-luvulla. Yleisesti hyväksyttiin, että keskiluokka ei halua enää jatkaa tulojen uudelleenjakoa köyhille verotuksen kautta.

Margaret Thatcherin neo-liberaalisen konservatiivihallituksen valinta valtaan vuonna 1979 ilmensi näitä muutoksia ihmisten ajattelussa. Uusi hallitus suhtautui julkiseen sektoriin ja julkisen sektorin työntekijöihin erityisesti suurella epäluulolla. Julkisen sektorin työntekijöiden nähtiin ajavan omaa eikä yleistä etua ja käyttävän hyväksi julkisen sektorin monopoliasemaa palvelujen käyttäjien nöyränä pitämiseen. Kaikkea muuta kuin mitä uusi hallitus siis toivoi. Se halusi nähdä edessään itsestään tietoisien kuningaskuluttajan.

Näillä muutoksilla oletuksissa ihmisen motivaatiosta on tietenkin suora yhteys siihen, miten palveluja pitäisi tarjota. Jos oletetaan, että työntekijät ovat omaa etua ajavia ja kuluttajat kuninkaita niin tällöin ilmeinen mekanismi palveluiden tarjontaan ovat kilpaillut markkinat. Tällöin tuottajien oman edun tavoittelu voidaan valjastaa palvelemaan kuluttajien intressejä. Thatcherin hallituksen tavoitteena oli puuttua asiaan, jota pidetään yhtenä hyvinvointivaltion suurimmista ongelmista. Se yritti tavalla tai toisella sisällyttää markkinamekanismeja julkisten palvelujen tarjontaan.

Vaikka Thatcherin hallitus aluksi puhui julkisten palvelujen täydellisestä yksityistämisestä, huomasi se asian olevan poliittisesti ja taloudellisesti mahdoton eteenpäin vietäväksi. Yksi ongelmista oli markkinoiden vaikutus ihmisten tasa-arvolle. Mikään Ison-Britannian hallitus ei voisi antaa julkisen terveydenhuollon tai peruskoulutuksen tulla jaetuksi tulojen jakautumisen mukaan. Ekono-

mistit varoittivat myös epäsymmetrisen informaation ongelmasta, etenkin jos kuluttajien informatio on huono ja omaa etuaan ajattelevien tarjoajien taas hyvä.

Vastaus kysymykseen olivat ”kvasimarkkinat”. Tällaisilla markkinoilla valtiolta rahoittaa edelleen palvelut, jolloin tulon jakoon liittyvät seikat eivät pääse vaikuttamaan palvelujen tarjontaan, mutta se ei tarjoa palveluja vaan kilpailuttaen hankkii ne yksityiseltä sektorilta.

Nämä muutokset eivät olleet mitenkään tyypillisiä Isolle-Britannialle vaan ne olivat pikemminkin osa laajempaa kansainvälistä liikettä yksityistämisen suuntaan. Samanlaisia muutoksia tehtiin Belgiassa, Hollannissa, Ruotsissa, Uudessa-Seelannissa ja joissakin osavaltioissa Yhdysvalloissa. Ja mikä tärkeintä, muutoksia jatkettiin riippumatta siitä, kuka hallitusvastuussa oli. Esimerkiksi Tony Blairin työväenpuolue jatkoi monia konservatiivien aloittamia ohjelmia.

7. Ideologiat ja uskomukset

Minkälaiset ideologiat ovat sitten olleet muovaamassa hyvinvointivaltion kehitystä. Yksinkertaistaen voidaan tehdä jako oikeisto-vasemmisto-akselilla neoliberaalien ja sosialidemokraattien välille. Nämä ideologiat eroavat toisistaan sekä tavoitteiden että niiden saavuttamiseen tarvittavien keinojen osalta. Tavoitteiden osalta sosialidemokraatit korostavat sosiaalista tasa-arvoa ja oikeutta, neoliberaalit taas yksilön valinnan vapautta. Keinoina neoliberaalit suosivat kilpailtuja markkinoita, sosialidemokraatit taas valtion interventiota. Erot keinoissa syntyivät siis osaltaan tavoitteissa olleista eroista. Neoliberaalit kokivat valtion uhkana yksilönvapaudelle ja vastustivat kaikkea valtion toiminnan laajentamista. Sosialidemokraatteja kauhistutti markkinoiden epäoikeudenmukainen toiminta voimavarojen kohdentajana erityisesti julkisessa terveydenhuollossa ja peruskoulutuksessa.

Ideologiset erot keinoissa eivät syntyneet ainoastaan eroista tavoitteissa. Vaikka tavoitteet olivat yhteneväiset, esimerkiksi julkisen terveydenhuollon ja peruskoulutuksen tason parantamisen osalta, suhtautuivat he eri tavalla markkinoiden ja valtion osuuteen näiden tavoitteiden saavuttamisessa. Ja kuten hyvinvointivaltion historia osoittaa, tämä taas johtui näiden kahden ideologian erilaisista näkemyksistä ihmisten motivaatiosta ja kyvyistä.

Neoliberaalit katsoivat itsekkyyden motivoivan ihmistä. Tällöin laatiessaan politiikkaohjelmia he olettivat ihmisten olevan oman edun tavoittelijoita ja he kannattivat kilpailullisia markkinoita, sillä markkinat pystyisivät valjastamaan oman edun tavoittelun yhteisen hyvän tuottamiseksi. Ajatus ihmisen itsekkeskeisyydestä asetti myös epäilyksen varjon valtion mahdollisuuksiin suoriutua markkinoiden tehtävästä. Jos oman edun tavoittelu sattui tuottamaan yhteistä hyvää markkinoiden alaisuudessa, niin se oli sängen turmiollinen kollektiivisessa yhteydessä. Ympäristössä, missä tuotanto oli kollektiivista, itsekkeskeiset ihmiset yrittäisivät olla vapaamatkustajia muiden kustannuksella. Jos näin olisi, niin äärimmillen viedyssä tilanteessa kukaan ei tekisi mitään ja kaikki tuotanto loppuisi.

Sosiaalidemokraatit näkivät julkisen sektorin työntekijät enemmän yhteistä hyvää tavoittelevina toimijoina kuin oman edun tavoittelijoina. Tällöin kollektiiviset instituutiot toimisivat paremmin voimavarojen kohdentajina, kuin puhtaasti kilpailulliset markkinat erityisesti alueilla, joissa sosiaaliset hyödyt ja kustannukset ylittävät yksityiset vastaavat.

Erot neoliberaalien ja sosialidemokraattien näkemyksissä siitä, mikä motivoi ihmistä – altruismi vai egoismi – aiheuttavat heidän vastakkaiset näkemyksensä valtion ja markkinoiden roolista. Ideologiat eivät kuitenkaan eroa toisistaan vain suhtautumisessaan ihmisten motivointiin, vaan myös niiden oletukset ihmisten kyvyistä ovat kaukana toisistaan. Ja tämäkin aiheutti voimakkaita näkemuseroja koskien markkinoiden ja julkisen vallan kykyä allokoida resursseja.

Sosialidemokraatit uskoivat, että yksilöt olivat lähinnä ympäristönsä tuotteita. Tällöin esimerkiksi köyhät nähtiin järjestelmän uhreina, pelinappuloina rakenteellisten voimien armoilla, joihin he eivät itse voineet vaikuttaa. Akateeminen tutkimus sekä julkinen keskustelu vältti Ihmisen kapasiteettiin ja kykyihin liittyvää keskustelua. Lisäksi ajateltiin, että julkisten palvelujen käyttäjät olivat enemmän yleisen kuin oman edun tavoittelijoita, eivätkä käyttäneet systeemiä hyväkseen.

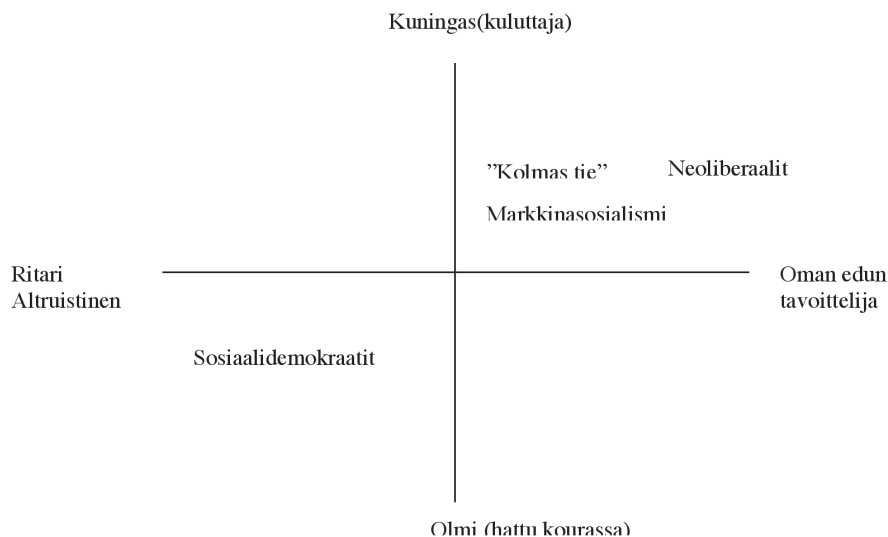
Neoliberaali politiikka-analyttikko ei nähnyt yksilöitä uhreina olosuhteiden pakosta vaan ihmisiä, joilla itsellään oli vastuu omasta elämästään. He olivat kuninkaita eivätkä olmeja. On tärkeää

huomata, että ajatus yksilön omasta autonomiasta oli sekä empiiristä - ihmisillä oikeasti on vaihtoehtoja - että normatiivista - ihmisillä pitäisi olla vaihtoehtoja ja heidän tulisi kantaa vastuu niiden tekemisestä. Tällöin politiikan tekijöiden ei tulisi kohdella julkisten palvelujen käyttäjiä passiivisina olmeina, koska niin ei ole - julkisten palvelujen käyttäjät ovat aktiivisia omat kannustimensa tuntevia toimijoita - ja koska on yksinkertaisesti väärin kohdella ihmisiä passiivisina olmeina.

Joitakin yrityksiä näiden kahden ideologian yhdistämiseksi tehtiin. Yksi ajatus oli markkinasosialismi, missä talous- ja sosiaalipolitiikka suunniteltiin palvelemaan sosialidemokraattisia tavoitteita neoliberaalisin keinoin.

Toinen myöhempi yritys oli rakentaa ideologinen perusta Tony Blairin ja Bill Clintonin hallituksille, joka ei olisi sosialidemokraattinen eikä neoliberalinen ainakaan niiden perinteisissä merkityksissä. Tätä suuntausta kutsuttiin nimellä ”kolmas tie”.

Vedetään vielä yhteen edellä esittämäni Julian Le Grandin ajatukset hänen piirtämänsä kuvion avulla. Vaakasuora akseli kuvaa sitä mikä ihmistä motivoi. Vasemmalta liikutaan täydellisestä yhteistä etua ajattelevasta altruistisesta ritarista oikealle puhtaaseen omanedun tavoittelijaan. Pysty-suora akseli kuvaa yksilön kykyjä alareunan passiivisesta olmista yläreuna aktiiviseen, autonomiseen toimijaan, kuningaskuluttajaan. Akselit jakavat kuvion neljään alueeseen. Akseleilla voidaan kuvata sekä julkisen sektorin työntekijöitä, että julkisten palvelujen käyttäjiä tai molempia.

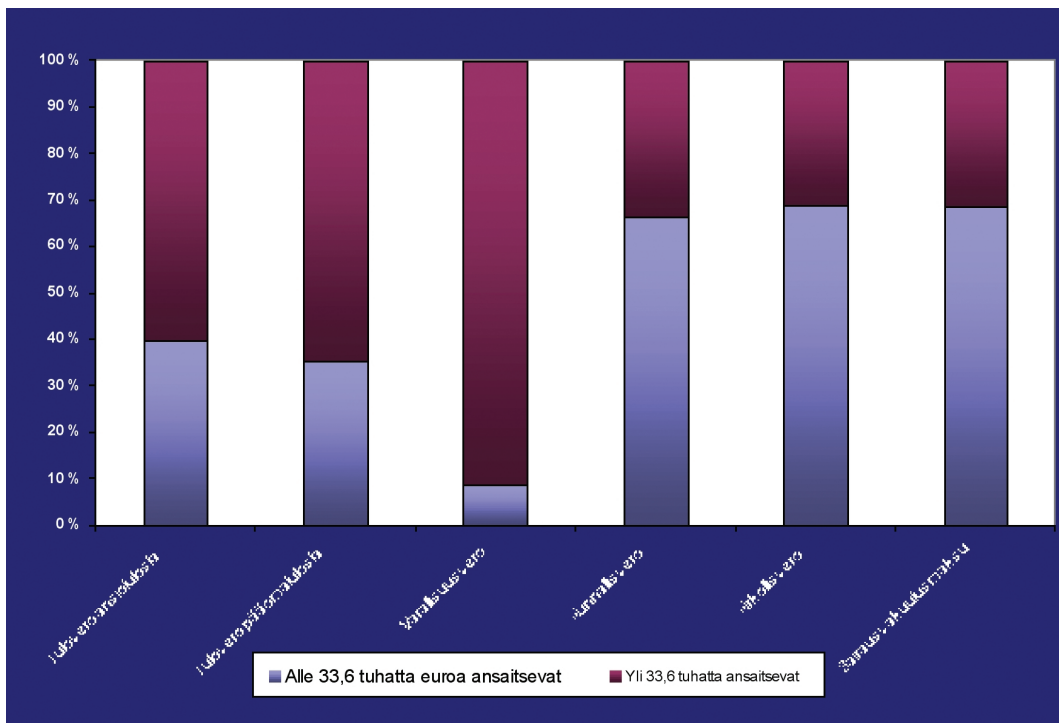
Kuvio 2 Motivaatio, kyvyt ja ideologia

Suomalaisen hyvinvointivaltion arkkitehteinä ovat toimineet keskustapuolue ja sosiaalidemokraatit. Vuosien 1948 ja 1987 välissä nämä puolueet olivat käytännössä poikkeuksetta hallitusvastuussa. Nämä punamultahallitukset voidaan ideologisesti sijoittaa kuvion vasempaan alaneljännekseen. Vuosina 1987-1991 vallassa ollut pääministeri Holkerin sinipunahallituksen ideologia kuuluu taas oikeaan yläneljännekseen kuten pääministeri Ahonkin oikeistohallitus vuosina 1991-1995. Pääministeri Lipposen kaksi sinipunahallitusta vuosina 1995-2003 niin ikään kuuluvat ideologialtaan oikeaan yläneljännekseen. Tulevat politiikkapäätökset tulevat näyttämään mihin neljännekseen nykyinen Vanhasen hallitus tulee sijoittumaan.

8. Verotus muutostilassa

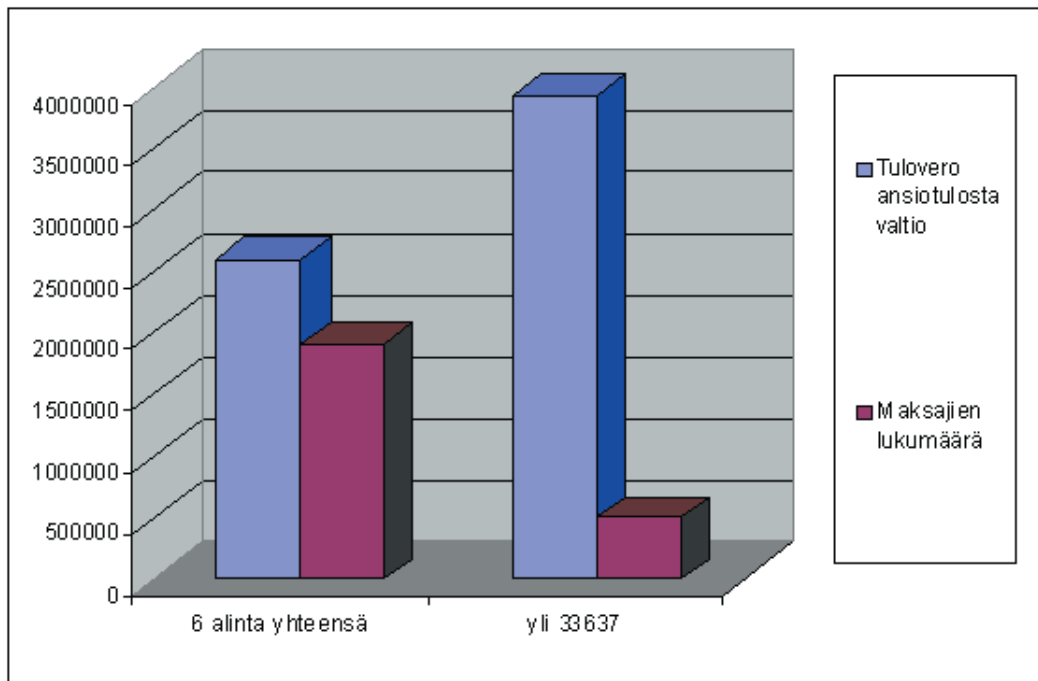
Verotus on viime vuosina ollut Suomessa monien muiden maiden tapaan muutostilassa. Kehityksen takana ovat yhtäältä ansiotuloverorasituksen kohtuuttomalta tuntunut kasvu ja toisaalta osinkoverojärjestelmän harmonisointi EU:n sisällä. Kolmantena tärkeänä komponenttina kokonaisuudessa on yritysverotus. Keskeiset linjaukset on nyt kaikkien osalta tehty. Yritysveroprosentti alennetaan vuoden 2005 alusta 26 prosenttiin ja pääomaveroprosentti 28 prosenttiin. Samalla osingot tulevat veronalaisiksi tietyin rajan ylittävältä osalta. Samalla varallisuusverosta luovutaan. Miten käy ansiotuloverotuksen?

Oheisesta kuviosta nähdään, miten välittömät verot jakautuvat tuloluokittain. Ansiotuloista, pääomatuloista ja verallisuudesta kerätyt verot tulevat suurimmaksi osaksi yli 33 600 euroa vuodessa ansaitsevalta ryhmältä, joiden lukumäärä on vain puoli miljoonaa henkilöä kaikista lähes neljästä miljoonasta veronmaksajasta.

Kuvio 3 Välittömien varojen jakautuminen tuloluokittain vuonna 2001

Kun tarkastellaan vain valtion ansiotuloverotusta, niin huomataan, että pieni joukko veronmaksajia maksaa suuren osan veroista. Vajaat puolimiljoonaa verovelvollista tuottavat veroja 4 miljardia euroa, kun taas loput vajaat kaksi miljoonaa vain runsaat kaksi ja puoli miljardia euroa.

Kuvio 4. Valtion ansiotuloverojen jakautuminen

Kysymys on tärkeä sillä, tulevaisuudessa saattaa olla yhä vaikeampi verottaa oleellisesti eri ankaruudella ansio- ja pääomatuloja. Suomen tapauksessa tämä tarkoittaisi tarvetta laskea ansiotulojen verotusta. Totta on, että ansiotuloveroa on alennettu viimeaikoina Suomessakin, mutta muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa vielä paljon aktiivisemmin⁹. Tässä mielessä verotuksemme on suhteellisesti kiristynyt entisestään erityisesti keskipalkan ylittävillä tulotasoilla. Ensisijainen keventämisen kohde onkin vähintään keskipalkkaisten marginaaliverotus.

Hallitus lupautui alentamaan ansiotuloverotukseen kohdistuvaa taakkaa, mikäli tulopoliittiset neuvottelut saadaan hoidettua kunnialla. Ansiotuloverotus tosin kevenee hyvin vähän seuraavan kolmen vuoden ajan ja on epätodennäköistä, että nykyinen hallitus suuremmin linjauksiaan enää korjaa. Samanaikaisesti Yhdysvalloissa - huolimatta valtavasta valtion velasta - suunnitellaan kokonaan ansiotuloverosta luopumisesta ja sen korvaamisesta liikevaihtoverolla. Euroopassa kun on jo kummatkin olemassa, niin toista ei voi toki toisella korvata.

Veroasteiden alentamisen lisäksi on Suomessa alettu viimeisen vuoden aikana käydä keskustelua siitä, tulisiko valtion ansiotuloverotuksessa pitäytyä nykyisessä progressiivisessä mallissa vai siirtyä suhteelliseen verotukseen. Julkisuudessa on esitetty myös ajatuksia ylimmän marginaaliveroasteen poistamisesta, jolloin otettaisiin ensimmäinen askel vähenevän progression suuntaan¹⁰. Voihan olla, että joskus meilläkin tullaan ottamaan käyttöön lähdeverotyypinen työtulojen verotus. Tämän kaltaisia ehdotuksia ovat olleet nobelisti Milton Friedmanin negatiivinen tuloveromalli ja vihreiden liikkeiden joskus esittämä kansalaispalkka- tai perustulomalli. Yhdysvalloissa jokainen kongressi

9 Jaana Kurjenoja, (2004): Verotietoa 41, Veronmaksajien keskusliitto.

10 Esimerkkinä Yhdysvalloissa siirryttiin vuonna 1986 yli tusinasta veroluokasta kahteen.

on viimeksi kuluneiden kahdenkymmenenviiden vuoden aikana käsitellyt tasaveroa ja ennen pitkää se luultavasti hyväksytään.¹¹

Mitä tasaverolla tarkoitetaan? Se voidaan liittää pelkästään suhteelliseen palkkaveroon. Tällöin kaikilta perittäisiin veroja sama osuus riippumatta tulojen suuruudesta. Vero siis kasvaisi, muttei progressiivisesti. Käytännössä kaikkiin tasaveroehdotuksiin liittyy kuitenkin ansiotulojen verovapaus tiettyyn rajaan asti, jolloin alimmista tuloista (esimerkiksi 10 000 euroa vuodessa) ei makseta veroja lainkaan. Tällöin kahden henkilön talous saa verottomana tämän summan kaksinkertaisesti ja sen ylittävistä tulosta maksetaan saman veroprosentin mukaan.

Pidemmälle viedyssä suhteellisessa veromallissa ansiotuloja ja pääomatuloja verotetaan samalla tasaveroprosentilla, jolloin tarve verosuunnitteluun pienenee oleellisesti. Niin kuin hyvin tiedetään, pääomaveron on jo nyt Suomessa suhteellinen.

Laajimmillaan tasavero tarkoittaa, että kaikkea tuloa verotetaan vain kertaalleen yhden ja saman veroprosentin mukaan. Tällöin se kattaa myös yritysverotuksen ja vastaa puhdasta kulutusveroa. Ihmisiä verotetaan sen mukaan, mitä he ottavat ulos taloudesta, ei sen mukaan mitä he laittavat siihen sisään¹². Silloin ei pääomaveron ole edes olemassa, sillä säästöistä niin kuin ei investoinnistaakaan kanneta veroja.

Vaikka tuntuukin itsestään selvältä, että veronkorotukset vaikuttavat talouden toimintaan, unohuu se usein korkeaa progressiota ajavalta, ensisijaisesti tulontasaukseen tähtäävältä ideologialta. On sama väitellä aiheesta, että korkeammat veroasteet rajoittavat talouden aktiviteettia kuin kieltäisi talousteorian aidoimman lain, kysynnän ja tarjonnan, olemassaolon. Korkeat veroasteet alentavat työn, säästämisen ja investointien kysyntää madaltamalla veronjälkeistä niistä saatua tuloa. Matalat veroasteet taas lisäävät työn, säästämisen ja investointien kysyntää nostamalla veronjälkeistä tuloa.

Korkean progression kannattajat tarrautuvatkin usein talousteoriaan, jossa ei ole hintoja. He selittävät, että ihmisillä on olemassa tietty tavoiteltu veronjälkeisen tulon taso. Tämän ajatustavan mukaan korkeammat veroasteet rohkaisevat ihmisiä tekemään kovemmin töitä ja säästämään enemmän. Jos näin on, niin yli 90 prosentin veroasteet tulisi ottaa käyttöön.¹³

Yksi syy tasaveron suosion takana on sen yksinkertaisuus. Nykyisen verojärjestelmän monimutkaisuuteen on syystäkin kiinnitetty huomiota. Tässä yhteydessä on todettu, että mikäli lähdetäisiin luomaan uutta verojärjestelmää tyhjältä pöydältä, ei varmaankaan päädyttäisi nykyisen kaltaiseen. Sen lisäksi, että tämän hetkiset verojärjestelmät ovat kalliita ylläpitää on ajateltu, että yksinkertainen matalamman verotason malli voisi myös tuottaa valtiolle enemmän verotuloja siihen liittyvän laajemman veropohjan ansiosta¹⁴.

Useat asiaa tutkineet ovat yhtä mieltä siitä, että progressiivinen veromalli vääristää taloudellista toimintaa ja aiheuttaa suuria hyvinvointitappioita¹⁵. He toteavat, että tasaveron käyttöönotto lisäisi talouden tehokkuutta ja ajan myötä tuottaisi myös enemmän verotuloja kuin nykyinen järjestelmä.

Mielenkiintoista yhdysvaltalaisessa verokeskustelussa on tasaveron saama suosio puoluerajojen yli. Yhtä hyvin republikaanisen kuin demokraattisenkin puolueen edustajat ovat ajaneet sitä.

11 Hall, R. E. & Rabushka A. (1995): *The Flat Tax*, Hoover Institution Press.

12 Gordon, R., Kalambokidis, L., Rohaly, J., Slemrod, J. (2004): *Towards a Consumption Tax, and Beyond*, *American Economic Review*, 94, 2.

13 Hall, R. E. & Rabushka A. (1995): *The Flat Tax*, Hoover Institution Press.

14 Yhtäältä on rikkaita, jotka tulisivat tuloveron piiriin tietyllä prosentilla ja toisaalta harmaantalouden piiristä kannattaisi siirtyä laillisille markkinoille.

15 Altig, D., Auerbach, Kotlikoff, L. J., Smetters, K. A., Walliser, J. (1997), *Simulating U.S. Tax Reform*, Federal Reserve Bank of Cleveland.

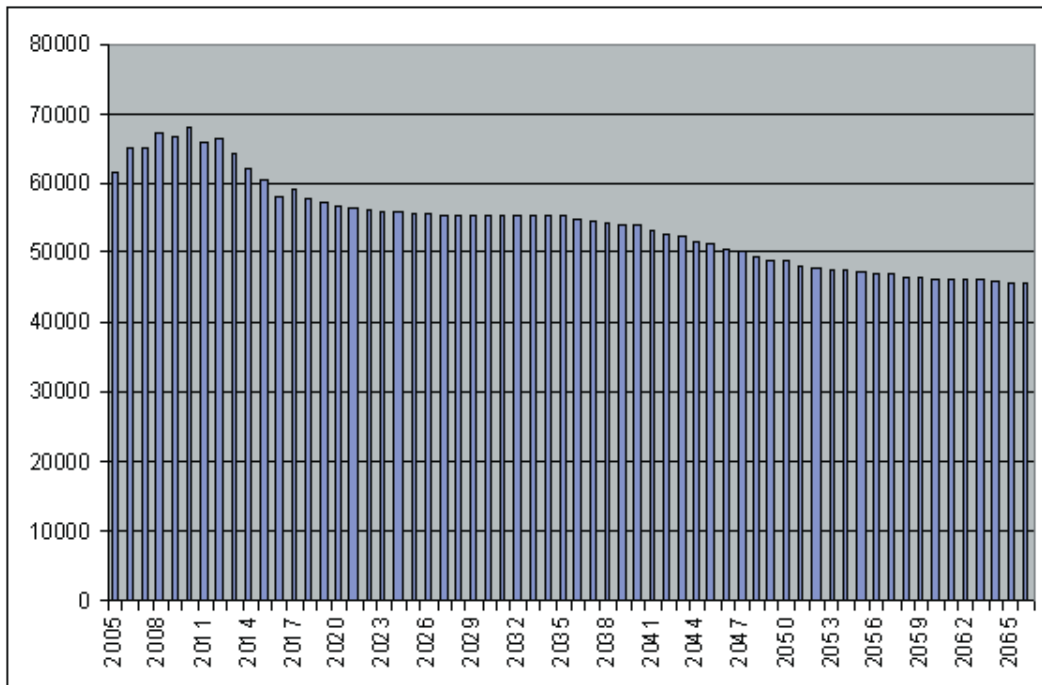
9. Lopuksi

Kun veromalleista ja niihin oleellisesti liittyvästä valtion verokertymästä puhutaan, on syytä olla tarkkana. Suhteellisen veron vaikutukset talouteen riippuvat oleellisesti siitä, kuinka laajalti ja millä tavalla se otetaan käyttöön. Ainoastaan valtion ansiotuloverotukseen sovellettu tasavero, jonka veroprosentti on huomattavasti pääomaveroprosenttia korkeampi, tuottaa paljon pienempiä muutoksia talouden toimintaan kuin järjestelmä, missä kaikkea tuloa verotetaan kertaalleen yhden ja saman veroprosentin mukaan.

Liite

Lähtökohta

Ajatuksia tällaisista määrärahoista ovat esittäneet Yhdysvalloissa Ackerman ja Alstott (1999) ja Iso-Britanniassa Sandford (1971) Atkinson (1972) ja Le Grande (2003). Kaikki ehdotukset ovat kovin erilaisia ja tässä kuvataan Martti Nybergin hahmottama tilanne, missä jokainen suomalainen 18 vuotta täyttävä saa 50 000 euroa, jolloin jokaisella nuorella pariskunnalla on siis 100 000 euroa millä aloittaa aikuinen elämänsä. Kuollessaan he maksavat sen takaisin, jonka jälkeen loput tämän summan ylittävät varat jäävät jälkipolville perittäväksi. Onko kyseessä reaalin vai nimellinen summa euroa on makuasia eikä sinällään muuta ajatuksen juoksua. Kuviossa 1 esitetään väestöennuste, josta nähdään kuinka paljon määrärahan saajia tulee olemaan ennen kuin he alkavat maksamaan niitä takaisin. Kuviossa 2 on kuvattu vuosittaiset kulut määrärahoista, josta kertyy yhteensä 168 miljardia euroa vuoteen 2066 mennessä. Vuositasolla operaatioon kuluu siinä 3 miljardia. Vertailun vuoksi bruttokansantuote 2003 oli siinä 140 miljardia. Tämä ei sinällään ole kovinkaan kiinnostava luku vaan siihen uppoavat korkomenot. Kuvioista 3 nähdään korkomenot 5 prosentin korolla, joka on nykyolosuhteissa varsin ylimitoitettu.

Liitekuvio 1 18-vuotiaita tyttöjä ja poikia yhteensä 2005-2066

Kokonaiskustannukset nousevat 8 miljardin tasolle ja vuosittaiset korkomenot 150 miljoonan tasolle. Vertailun vuoksi varallisuusveroa on kerätty vuosittain siinä 100 miljoonan verran ja kirkollisveroa 800 miljoonan verran.

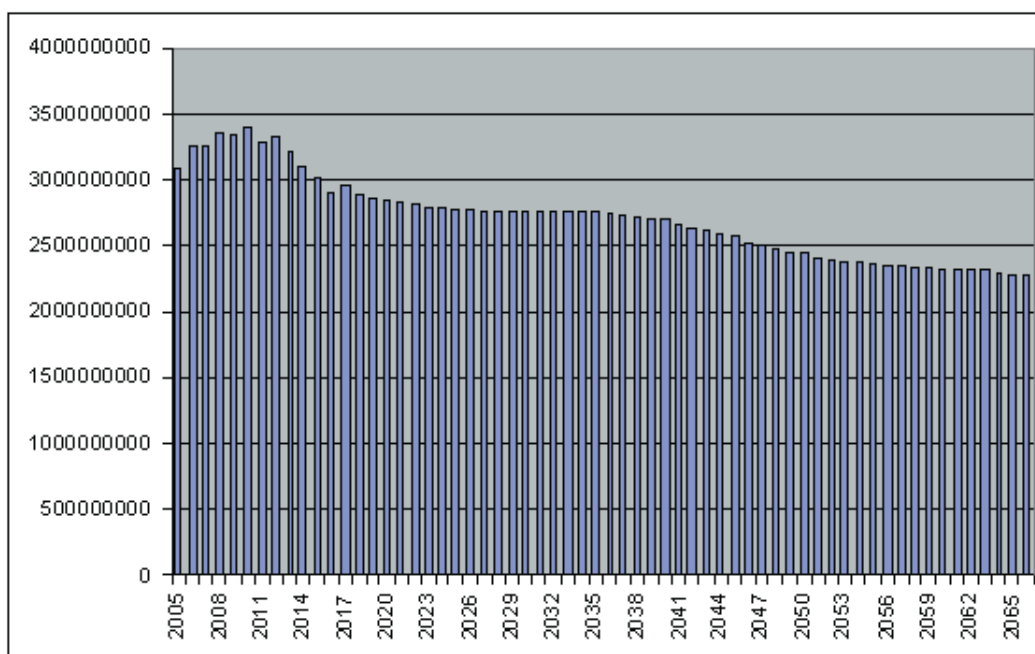
Mitä hyvää tästä nyt sitten seuraisi?

Luultavaa on, että suomalaisen nuoren itsetunto kasvaa sekä kansakunnan sisällä että hänen veratessa itseään muiden Euroopan maiden nuoriin. Kun jokainen on siinä mielessä samalla viivalla, että saa halutessaan esim. asuntoasiat tai opintoasiat kuntoon, on uusien osaajien kasvaminen Suomeen helpompaa.

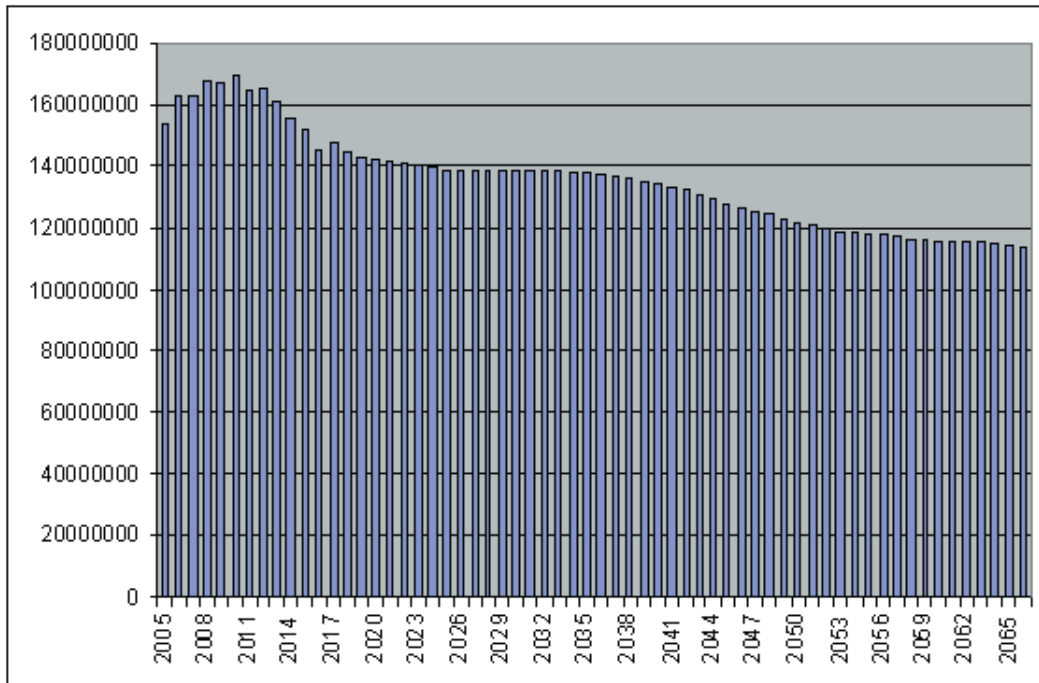
Toiseksi tällä saataisiin sidottua lahjakkaat nuoret kotimaahansa, sillä he tuntisivat aitoa kiitosta, heitä auttanutta valtiota kohtaan.

Kolmanneksi tällä saataisiin aikaan verraton babyboom, sillä aikuiset uskaltaisivat tehdä enemmän lapsia, koskapa heidän ei tarvitsisi kantaa huolta nuorten asunnoista muista tarpeista samalla tavalla.

Ja lopuksi on turha luulla, että kaikki tuhlaisivat ja juopottelisivat määrärahasa, niin kuin ajatuksen vastustajat tietenkin olettavat tapahtuvan. Suurin osa väestöstä käyttäytyisi toki rationaalisesti.

Liitekuvio 2 Vuosittaiset menot määrärahoista, joista tulee yhteensä 168 mrd. euroa

Liitekuvio 3 Määrärahoista koituvat korkomenot yhteensä 8 miljardia